

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1.	
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ	13
1.1. Сучасні тенденції в реформуванні системи виконання покарання в Україні: моделювання та чинний стан	13
1.2. Ефективність установ по виконанню покарання у виді позбавлення волі: ретроспективний аналіз та тенденції визначення критеріїв та показників	24
1.3. Механізм реалізації виправного процесу щодо засуджених до покарання у виді позбавлення волі: сучасні проблеми та шляхи вирішення	40
1.4. Міжнародно-правові стандарти та міжнародний досвід у сфері застосування прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі	66
РОЗДІЛ 2.	
ПРОГРЕСИВНА СИСТЕМА ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: СУТНІСТЬ, ФОРМИ, ПОНЯТТЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ СИСТЕМОЮ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ	95
2.1. Стан дослідження прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі	95

2.2. Прогресивна система виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі: зміст, сутність, мета та поняття	126
2.3. Форми прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі: окремі теоретичні аспекти	147
2.4. Матеріальні підстави застосування різних форм прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі: окремі теоретичні аспекти	180
2.5. Співвідношення прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі із міждисциплінарними інститутами диференціації (індивідуалізації) виконання покарання та заохочення (стимулювання) процесу виправлення: тотожні та розмежувальні ознаки	195

РОЗДІЛ 3.

ЗМІНИ УМОВ ТА ПОРЯДКУ УТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ В МЕЖАХ ОДНІЄЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ УСТАНОВИ ЗАКРИТОГО ТИПУ ТА ШЛЯХОМ ПЕРЕВЕДЕННЯ В ІНШУ УСТАНОВУ: ПРОБЛЕМИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

3.1. Структурні дільниці виправних колоній для виконання покарання у виді позбавлення волі: особливості порядку зміни умов в межах однієї установи	226
3.2. Право на поліпшені умови: тенденції реформування та проблеми сучасного законодавства	262
3.3. Заходи заохочення: чинний стан та тенденції реформування кримінально-виконавчого законодавства	275
3.4. Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі шляхом переведення до іншої установи: окремі проблеми чинного законодавства	293

3.5. Міждисциплінарні інститути, передбачені ст.ст. 81, 82, 83 КК, як елементи прогресивної системи: проблемні аспекти та шляхи удосконалення кримінально-виконавчого законодавства	308
3.5.1. Співвідношення підстав застосування умовно-дострокового звільнення та заміни покарання на інше більш м'яке: проблеми та тенденції удосконалення законодавства	313
3.5.2. Умовно-дострокове звільнення засудженого від подальшого відбування покарання у виді позбавлення волі під нагляд: доцільність та значення в процесі реалізації прогресивної системи	328
3.5.3. Удосконалення кримінально-виконавчого законодавства в частині реалізації інститутів, передбачених ст. ст. 81, 82 КК: зміст та спрямування	334
3.5.4. Удосконалення кримінально-виконавчого законодавства в частині реалізації інституту, передбаченого ст. 83 КК: зміст та спрямування	338
ВИСНОВКИ	355
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	364

ПЕРЕДМОВА

Сучасні тенденції в реформуванні системи виконання покарання в Україні свідчать про посилення актуальності питання її відповідності сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства, принципам гуманізму, поваги до прав та свобод людини, а відповідно, – стану забезпечення гарантій збалансованого співвідношення законних інтересів засуджених та держави, відповідності порядку їхнього тримання в умовах ізоляції європейським стандартам. Окремою проблемою постійно залишається питання ефективності виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, функціонування діяльності установ по виконанню цього найсуворішого виду покарання та можливостей досягнення ними у процесі виконавчої діяльності цілей покарання – виправлення, ресоціалізації засуджених, попередження вчиненню ними нових кримінальних правопорушень. Тривають пошуки дієвих механізмів та інструментарію здатних нейтралізувати вплив негативних наслідків перебування особи в ізоляції на її фізичний та психічний стан.

Остання проблема взаємопов'язана із питанням доцільності ставлення до засудженої особи як до особистості з визнанням превалюючого значення у процесі виправлення її особистої волі та бажання. Той факт, що в міжнародно-правових стандартах доволі часто використовується словосполучення «самовизначення», «почуття відповідальності», «людська гідність» по відношенню до в'язнів свідчать на користь тієї думки, що виправлення засуджених є неможливим без власного бажання та зацікавленості в цьому.

На тлі переорієнтації державної політики в сфері виконання покарання в напрямку посилення уваги до прав та законних інтересів засуджених особливого значення набуває соціально-правовий кримінально-виконавчий інститут – прогресивна система виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі. Історичний вітчизняний та міжнародний досвід доводить, що саме його застосування має сприяти (і сприяє) дієвості реалізації процесу виправлення та ресоціалізації

засуджених через особисте удосконалення, поступову зміну умов тримання у виправних закладах закритого типу, завдяки застосуванню цілої системи стимулюючих заходів.

В сучасний період інтенсивного реформування кримінально-виконавчого права та законодавства, становлення його за новими правилами, орієнтацією на міжнародно-правові стандарти та досвід країн світу, врахування тенденцій глобалізаційних процесів, – проблема реалізації прогресивної системи під час виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк вимагає нових підходів. Актуальності набувають практично більшість теоретичних та правових питань, пов'язаних із її реалізацією. До того ж, за період функціонування кримінально-виконавчого права – відносно новій галузі права накопичений чималий теоретичний, законодавчий та правозастосовний досвід в даній сфері як в Україні, так і в міжнародному масштабі, який потребує узагальнення та переосмислення, а відповідно формулювання пропозицій щодо підвищення дієвості цього стимулюючого інституту.

Питання прогресивної системи є предметом значної кількості спеціальних наукових досліджень, становить складову розгляду більш широких кримінально-виконавчих аспектів виконавчої політики в Україні. Проте особливістю сучасної вітчизняної доктрини кримінально-виконавчого права є те, що все більше питань стає дискусійними у зв'язку із намаганнями по-новому підійти до оцінки та тлумачення різних кримінально-виконавчих категорій та понять. Не припиняється дискусія щодо розуміння змісту та сутності такої категорії як «пенітенціарна політика», особливостей її відтворення в системі виконання покарання, у функціонуванні закритих закладів по виконанню покарання у виді позбавлення волі на певний строк; щодо можливості (неможливості) досягнення цілей виправлення та ресоціалізації засуджених під час відбування покарання у виді позбавлення волі; не існує єдиного бачення щодо змісту, сутності, поняття та ознак прогресивної системи як такої, її структурних складових (форм, елементів), співвідношення із такими міждисциплінарними інститутами диференціації та індивідуалізації виконання покарання, стилювання (заохочення) позитивної поведінки засудженої особи.

Той факт, що до сьогодні в доктрині права не існує єдиного бачення щодо змісту прогресивної системи загалом, змісту її структурних складових, а отже щодо поняття (ознак) прогресивної системи, – не може не позначитися на чинному законодавстві. Взаємообумовленість та взаємозв'язок між проблемами теорії та права є доведеним практикою правозастосування. Адже чіткість та досконалість формалізації правових положень в чинному законодавстві, формулювання певних дефініцій залежить від рівня розвитку теорії права, взагалі, в сфері застосування прогресивної системи, зокрема.

Відповідно одним із напрямків дослідження було обрано суто теоретичні аспекти особливостей реалізації прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк: зміст, сутність, мета та поняття прогресивної системи; форми (елементи) прогресивної системи та підстави їхнього застосування; співвідношення прогресивної системи із інститутами диференціації, індивідуалізації виконання покарання та стимулювання процесу виправлення.

В особливостях методології дослідження прогресивної системи використовувалася певна сукупність наукових методичних положень, які мали сприяти вирішенню визначених нами наукових завдань. Отриманню вихідних даних теоретичного, правового, правозастосовного характеру, визначенню типових проблем, які потребують сьогоденного вирішення, наукових результатів щодо перспективних напрямків розвитку теорії та законодавства у сфері реалізації прогресивної системи, як на наш погляд, в більшій мірі сприятимуть загальнонауковий теоретичний історичний, порівняльний та системно-правовий методи. Сучасний доволі інтенсивний рівень реформування кримінально-виконавчого законодавства обумовлює підвищення актуальності та значення історичного підходу до вивчення обраного нами соціально – правового явища, визначенню позитивних теоретичних та правових досягнень, які витримали перевірку часом та довели свою ефективність. І навпаки, дозволять виокремити ті зміни законодавства, що не відповідають вимогам часу та очікуванням від досліджуваного нами інституту. Системний метод має допомогти розкрити зміст та сутність прогресивної системи як певної сукупності

елементів більш нижчого рівня, визначитися із сутнісними ознаками, підставами застосування, закономірностями взаємозв'язку кожної підсистеми. Саме метод системно-правового аналізу у поєднанні із іншими методами дослідження сприяли визначенню суперечностей між кримінально-виконавчими правовими нормами, нечіткості законодавчих формулювань.

Слід підкреслити деякі особливості методології аналізу обраної нами проблеми. Дослідження стосується лише порядку та умов реалізації прогресивної системи у виправних колоніях, які виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо дорослих засуджених. Проблема особливостей реалізації прогресивної системи виконання та відбування покарання стосовно неповнолітніх є доволі широкою, що потребує окремого та поглибленого аналізу.

До того ж, не заперечуючи в цілому важливе значення заходів дисциплінарного стягнення у процесі карально-виховного впливу на засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, як певного елемента прогресивної системи у забезпеченні індивідуального підходу до кожного з них, – тим не менш маємо наголосити на тому, що проблема системи стягнень не є безпосередньо предметом дослідження даного підрозділу з декількох причин. Ми визнали за необхідне сконцентруватися саме на теоретичних та законодавчих проблемах заходів стимулювання (заохочення) правослухняної поведінки засуджених з декількох причин: реалізація системи примусу (зокрема, через застосування системи заходів стягнення), – є доволі складною, широкою та самодостатньою проблемою, яка потребує більш поглибленого дослідження, зважаючи на значний перелік проблем, які потребують свого рішення; історично завжди спостерігалася стійка тенденція пріоритету жорстких каральних заходів дисциплінарного впливу на засуджених; основним спрямуванням нашого дослідження є доведення важливості удосконалення кримінально-виконавчого законодавства саме в бік посилення стимулюючих властивостей різних кримінально-виконавчих інституцій, які мають заохочувати засуджених до досягнення мети виправлення в більш оптимальні терміни.

Формулювання кардинально іншого підходу до питання реалізації прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді

позбавлення волі на певний строк вимагає іншої більш сучасної нормативно-правової та законодавчої бази як такої, що позбавлена елементів консерватизму у відтворенні соціальної та правової реальності, наслідків пострадянського ідеологічного впливу, ототожнення правового значення законодавчих та підзаконних правових положень тощо. Однією із історичних вад виправно-трудоного (кримінально-виконавчого) законодавства є проблема неналежного рівня системності та узгодженості кримінально-виконавчих норм, відповідності їх результатам теоретичних досліджень та вимогам практики, що і обумовило основний напрям нашого дослідження.

Вважаємо визначення ступеню відповідності чинного кримінально-виконавчого законодавства вимогам систематизації та виокремлення правових норм як таких, що регулюють однакові (тотожні) групи кримінально-виконавчих відносин, які складаються в сфері виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, – має стосуватися саме проблеми законодавчого регулювання прогресивної системи.

В даному випадку більш конкретними завданнями є: аналіз правових положень, які визначають зміст, сутність, порядок застосування окремих елементів прогресивної системи, на предмет їхньої чіткості, повноти та відсутності суперечностей; дослідження рівнів співвідношення між кримінально-виконавчими положеннями, які стосуються різних періодів виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, на предмет дотримання поетапності реалізації прогресивної системи; з'ясування напрямків посилення взаємозв'язку між кримінально-правовими та кримінально-виконавчими правовими нормами (з уникненням повторень) в частині порядку застосування міждисциплінарних інститутів, передбачених ст.ст. 81, 82, 83 КК – як елементів прогресивної системи. Адже систематизація (певним чином кодифікація) правових положень є першочерговою умовою нормального функціонування відносно молодій галузі права, яким є кримінально-виконавче право.

Зазначені завдання реалізовані на конкретному аналізі стану кримінально-виконавчого регулювання порядку застосування таких елементів зміни умов тримання засуджених в межах однієї установи як